EXILE INSIDE AND OUTSIDE THE COUNTRY OF ORIGIN

Mara Magda Maftei
Prof., PhD.,Academy of Economic Studies, Bucharest

Abstract:When we discuss about the exile literature, the latter is divided, according to us, into two categories: the exile inside the country of origin (the literature produced in this case, although written in the native language, suffers changes caused by the need to adapt to a totalitarian regime) and the exile outside the country of origin, the writer choosing this time to express him/herself in a different language, which inevitably leads to a change of style, etc.
We shall refer, in this paper, to the exile inside and outside Romania, providing the examples of Nicolae Steinhardt, Contantin Noica and Emil Cioran.

Keywords: exil, in and out the country of origin, Nicolae Steinhardt, Constantin Noica, Emil Cioran

1. Exilul în interiorul țării de origine

Instalarea comunismului în România a rupt „tânăra generație" în două. Cei care au rămas în țară au plătit pentru niște greșeli pe care nu le comisese, având parte fie de ignoranța regimului comunist, fie de tortura în închisoare. Privarea de libertate modifică iremediabil ființa umană. Acesta a fost cazul lui Nicolae Steinhardt, de exemplu, sau al lui Constantin Noica, care au fost nevoiți să găsească o formă de pactizare cu regimul comunist pentru a supraviețui atât la propriu, cât și la figurat. Un rol special îl ocupă, de asemenea, Mihail Sebastian și Petre Comarnescu, ambii situîndu-se pe poziții de observatori și analiști ai evenimentelor pe care le-au trăit și care prin jurnalele lor au lăsat posterității o imagine fidelă a epocii pe care au traversat-o.

În *Jurnalul fericirii,* Nicolae Steinhardt ne arată traseul pe care îl parcurge un om, dominat de Frică, adică de un sentiment specific oricărei forme de viață, dar cu atât mai crunt experimentat de către ființa umană, căci aceasta din urmă este înzestrată cu conștiință.

Când Steinhardt își face valiza într-o zi de luni, 4 ianuarie 1960, știe că va trebui să se antreneze pentru a trăi cu acest nou sentiment, care este Frica, să-l îmblânzească și să încerce să și-l facă prieten, căci în caz contrar, ea, Frica ar fi capabilă să-l înfașce în orice moment. În cele din urmă, personajul principal al dictaturii este ea, Frica. Dacă omul nu ar experimenta acest sentiment groaznic, regimurile totalitare ar avea mai puțin succes.

Asta este, voi muri e primul gând care i-a trecut prin minte lui Steinhardt imediat după ce a fost închis. Când te aștepți să mori în orice moment, când moartea reprezintă o soluție, în cele din urmă omul ajunge să-i supraviețuiască. Frica vine totdeauna însoțită de Moarte. În cazul în care ar fi nevoie de ea! Dar fiecare zi care trece este o victorie, căci undeva în spatele Fricii se ascunde aproape sufocată Speranța. Cu toate acestea, Steinhardt ne prezintă și o a doua soluție: „Îi putem face orice unui om care crede că totul este pierdut", argumentează el în *Jurnalul fericirii* publicat de-abia în 1991. Închisoarea transformă omul forțat să învețe să supraviețuiască în noi condiții. La această transformare se adaugă și descoperirea lui Dumnezeu, lucru extravagant pentru un evreu legionar, după cum fusese catalogat Steinhardt, care alege să fie botezat în închisoare de către un preot ortodox, coleg de celulă cu acesta.

După cinci ani petrecuți în închisorile comuniste, Steinhardt optează pentru calea religioasă, adică pentru *acedia*, versiunea monahală a spleen-ului, pe care o definește în corespondența sa cu Cioran. Schimbul de scrisori dintre un Cioran matur, instalat în Franța, și un Steinhardt marcat de experiența închisorii și, între timp, devenit călugăr este, de fapt, corespondența dintre un Cioran care acceptă cu greu faptul că *acedia* face parte din condiția

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)

umană și un Steinhardt, care se vindecă cu un singur antidot: calmul irațional, aproape de nebunie, pe care doar credința îl poate inocula omului. Steinhardt îi cere lui Cioran să înceteze de a-L mai blestema pe Dumnezeu, să adopte o atitudine mai umilă în fața povocărilor vieții, urmând exemplul păstorului din mitul Mioriței (pe care Cioran îl detestă !). Scrisorile lui Steinhardt, interceptate de către Securitate[1] îi vor îngreuna și mai mult cotidianul, fiind până la sfârșit sub urmărirea acesteia.

Jurnalul fericirii, adică testamentul literar al lui Nicolae Steinhardt, a fost de două ori confiscat de către Securitate, deși variante din acest *Jurnal* reușesc să părăsească România prin intermediul unor prieteni, astfel încât fragmente din acesta sunt citite de către Monica Lovinescu la Radio Europe Libre între 1988-1989. Fost student al lui Nae Ionescu, Steinhardt menționează numele profesorului său cu admirație de mai multe ori în *Jurnalul* său evocând, de asemenea, stima sa pentru Garda de Fier, inclusiv pentru Corneliu Zelea-Codreanu, pentru mareșalului Ion Antonescu și reticența față de Regele Carol al II-lea, comparat cu ciuma, cu lăcustele, cu flagelul, cutremurele etc. Regăsim aici întreaga filosofie și opțiune politică a generații sale. *Jurnalul fericirii* este, în ansamblu, o odă adusă optimismului din partea unui om care făcuse cunoștință cu răul în cea mai pură formă a acestuia. Este o filosofie dură, alimentată de experiența închisorii, a traumelor îndurate acolo, pe lângă care lamentațiile filosofice ale lui Cioran par puerile.

Nicolae Steinhardt moare la 30 martie 1989 după ce reușise să se detașeze de toată negura cu care comunismul îl hrănise zilnic timp de multe decenii, ajungând să-și accepte soarta și să ierte în cele din urmă. *Jurnalul fericirii* este expunerea clară a modificărilor produse în om de către un regim totalitar.

Pentru filosoful român, Constantin Noica, împotriva căruia Nicolae Steinhardt a refuzat să depună mărturie în procesul intentat acestuia de către Securitate, echivalentul *acediei* este *ahoretia*, adică boala spiritului caracterizată prin refuzul de a participa, de a lua act, prin acceptarea înfrângerii. *Ahoretia* injectează celui căruia o experimentează sentimentul de indiferență față de tot ceea ce se întâmplă în această lume.

Încă dinainte de manifestarea pasiunii sale legionare, Noica gândea că are nevoie de solitudine, privită ca o condiție *sine qua non,* în scopul finalizării operei sale. Conștientizarea necesității solitudii l-a și ținut la început, poate, departe de angajamentul legionar. Ea, solitudinea, apare în una dintre cele mai frumoase cărți scrisă de către Noica în 1934 și anume *Mathesis sau bucuriile simple* ca un element de bază a culturii de tip geometric (cultura vestică), singura capabilă să domine și să asigure continuitatea. Omul, unica ființă care se poate antrena pentru traiul în singurătate, este așadar capabil să se detașeze de istorie, de perisabil. Respingerea oricărei determinări sociale, neimplicarea, reprezintă o alegere dificilă, dar imperativă pentru a se concentra auspra scrisului, neglijând astfel faptele mărunte. În Balcani domină însă cultura de tip istoric, care pune acceptul pe supremația celor trăite, pe cotidianul hrănit de către evenimente mereu în fierbere. Abundența faptelor istorice reprezintă un bun material pentru scriitură, dar e nevoie de sustragerea de la participarea la astfel de evenimente (adică de la cultura de tip istoric) pentru a-și scrie opera, ceea ce a făcut în cele din urmă Noica, dar și Cioran sau Eliade. Noica va reuși să aprecieze mai târziu anii petrecuți în domiciliul forțat de la Câmpulung-Muscel, un fel de pasivitate, de lasitudine față de Istorie, care oricum se derulează cu sau fără implicarea unui simplu om.

În noaptea de 11 decembrie 1958, Noica este arestat din motive culturale și ideologice printre care se numără și citirea cărții *Ispita de a exista* a lui Cioran. Schimbul de scrisori între Cioran și Noica a constituit, de asemenea, o abatere gravă (Cioran îi adresase lui Noica *Lettre*

[1] Florian Roatiș (ed.) *Nicolae Steinhardt in interviuri si corespondenta. Caietele de la Rohia,* Helvetica, Baia Mare, vol. 3, 2001

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)

à un ami lointain - eseu publicat în *LaNouvelle Revue Française* în 1957 şi inclus în 1960 în volumul *Histoire et utopie* - şi căruia Noica îi răspunde prin *Réponse d'un ami lointain*).

Noica se resemnează chiar mult mai repede decât Steinhardt. Experienţa anilor săi de închisoare o consemnează vag în *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru,* cartepublicată în 1990. Aici, el ne invită să ne rugăm pentru torţionarii săi, pentru comunişti, pe care îi numeşte „cei puternici", „învingătorii", care trebuie iertaţi, căci în definitiv, nu sunt atât de fericiţi precum par. În *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru,* acesta ne arată cum torţionarii pot fi manipulaţi făcând apel la inteligenţă şi intrând astfel în jocul acestora cu calm şi serenitate, ştiind că scopul final este, de fapt, împlinirea prin opera scrisă. Supravegheat de către Securitate până la moartea sa în 1987, Noica, în schimbul unui caracter voit docil în faţa autorităţilor comuniste, a beneficiat apoi de anumite privilegii, cum ar fi posibilitatea de a părăsi România pentru perioade scurte de timp. Acest lucru i-a permis astfel să călătorească în ţări capitaliste precum Franţa, Marea Britanie, Germania de Vest. Nicolae Steinhardt avusese şi el parte de acelaşi „noroc", în mai multe rânduri, în 1978, 1979, 1980. Noica şi Steinhardt au găsit aşadar soluţia împotriva torţionarului (adică a omului limitat), împotriva căruia nu te poţi revolta. Mai bine îi recunoşti superioritatea momentană ca să îţi poţi continua activitatea.

Predilecţia pentru studiul filosofiei culturii îl împinge pe Noica începând cu anii 1970 să se dedice tot mai mult problematicii româneşti, încercând să definească coordonatele unui mod specific al existenţei româneşti în lume, după ce a exersat premizele în perioada interbelică, atunci când se afla, la fel precum Mircea Vulcănescu şi Nae Ionescu, de partea optimistă a mitului Mioriţei. Noica a publicat într-un interval relativ scurt, o serie de lucrări care conţin cuvântul „românesc", precum, *Rostirea filozofică românească* în 1970*, Creaţie şi frumos în rostirea românească* în 1973*, Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii româneşti* în 1975*, Sentimentul românesc al fiinţei* în 1978*, Spiritul românesc în cumpătul vremii* în1978. El se formase într-o generaţie pentru care obsesia asumării unei identităţii prin cultură era primordială. A încercat această definire şi prin intermediul particularităţilor limbii române, avându-l ca precursor, din generaţia sa, pe Vulcănescu. Fiinţa românească se identifică aşadar prin limbă, prin modulaţiile verbului *a fi*, printr-un lexic vechi, prin expresii tipic româneşti. Un sens particular de manifestare în faţa Istoriei se înregistrează aşadar la nivelul limbii. Noica, spre deosebire de Cioran, se simte cu totul împăcat în faţa obiceiului românesc de retragere din faţa Istoriei, de existenţă în *posibil*: „viziunea românească populară ar avea ceva de spus pentru lumea indiferenţei şi a neutralităţii, în care cultura europeană pare a fi intrat şi a se fi adâncit tot mai bine"[2].

Spiritul românesc presupune unitatea dintre individual şi general, conservarea unei culturi ţărăneşti arhaice, în luptă cu modernitatea: „nu s-a ivit la noi ispita deşartă a noutăţii totale. Noi am ştiut să aducem noutatea *întru* ceea ce ne era istoriceşte propriu"[3]. Spre deosebire de Cioran, care îşi bătea joc de toată tradiţia populară şi de comuniunea cu natura, de proximitatea cu aceasta, de Mioriţa şi de rezistenţa seculară a românilor, pentru Noica, tocmai această proximitate caracterizează viziunea românească a fiinţei (a se vedea *Creaţie şi frumos în rostirea românească*). Rezistenţa pasivă în faţa Istoriei, Noica o interpretează nu ca laşitate precum Cioran, ci ca pe o capacitate a românilor de a obţine avantaje de pe urma unei non-implicări strategice; nu trebuie uitat că neutralitatea a reprezentat dintotdeauna strategia politică preferată a tuturor politicienilor români, sau schimbarea rapidă a taberelor, când acestea s-au dovedit perdante. Noica rezumă această constantă istorică în acest fel: „spre deosebire de apuseni, care s-au precipitat în realul istoric, şi spre deosebire chiar de unii vecini, ca polonezii şi maghiarii, care şi-au încercat şi riscat faustic istoria, noi am ales să fim « în vremi » doar când avea un rost să facem aşa şi alături de ele când era o nebunie că

[2] Constantin Noica, *Rostirea filozofică românească,* în *Cuvânt împreună despre rostirea românească,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, p. 153
[3] Constantin Noica, *Sentimentul românesc al fiinţei,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 10

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)

încercăm”[4]. Iată o relaţie a românilor cu Istoria pe care Noica o interpretează atât de diferit de Cioran! Noica nu este însă naiv. Admite că poporul român n-a izbutit să producă decât o pagină modestă în istoria lumii, dar, argumentează el cu ocazia comunicării intitulate *Despre veacurile culturii şi cultura românească*, susţinută la Sibiu în 1984 „cred totuşi că s-a întâmplat ceva cu noi. S-ar putea să vină şi ceasul nostru, tocmai prin această virtute a noastră de a deschide cele două aripi – universalul şi autohtonul – care fac cu adevărat spiritul să plutească peste istorii”[5]. Recunoaşte şi el, precum mulţi filosofi şi gânditori români şi nu numai, că din punct de vedere geografic suntem plasaţi între două lumi „între Orient şi Apus. Nici unul, nici altul nu au pus pecetea lor pe noi, dar aşa cum mijlocim geografic, nu am putea mijloci şi spiritual ? ”[6].

Capacitatea românească de a ne retrage din faţa Istoriei, de a nu face Istorie, Noica o numeşte în *Sentimentul românesc al fiinţei* ahoretia, adică refuzul determinaţiilor, patologia tipic românească, expresia unei „tendinţe superior lucide de retragere din lume”[7], ceea ce nu înseamnă retragere totală, căci miracolul ahoretiei este obţinerea „pozitivului chiar în forma extremă a negativului, sau acţiunea eficace prin totala pasivitate”[8]. Poporul român, explică Noica, s-a desfăşurat tot timpul în posibil şi nu în real. Preocuparea lui Noica pentru rostirea românească a luat forme uneori obsesive. Specificitatea acestei rostiri provine, după el, din capacitatea de a acoperi multiple modalităţi de reprezentare a fiinţei. Înţelegerea românească a fiinţei admite doar relativizări ale realului. Aceste relativizări se pot exprima prin modalităţi stilistice diferite, care nu exclud verbul *a fi* şi care descriu parcursul diferitelor posibilităţi ale *devenirii întru fiinţă*. Pe lângă fiinţa închegată, dată, realizată, limba română poate reda şi o fiinţă posibilă, eventuală. Românitatea se poate împlini în posibilul Istoriei, acolo unde „fiinţa îşi pierde rigiditatea”[9].

Noica va rămâne totdeauna fidel ideii sale conform căreia există naţiuni care din punct de vedere structural nu pot fi capitaliste, cum ar fi naţiunea română (idee preluată de la Nae Ionescu). Soluția exilului intern a fost cea care i s-a potrivit, în definitiv, cel mai bine acestui om, care era convins că are de îndeplinit o misiune și că o va duce la bun sfârșit, indiferent de regimul politic care s-ar fi aflat la guvernare.

2. Exilul în exteriorul țării de origine

Atunci când ne referim la literatura exilului, cutuma presupune că avem în vedere literatura produsă de către un scriitor după părăsirea țării de origine și publicarea într-o altă limbă decât cea maternă.

Literatura produsă în exil a reprezentat totdeauna un tip special de literatură, un fel de scriere în care stilul suferă din cauza unei absorbții incomplete a limbii adoptate. Procesul de învățare al unei noi limbi presupune, de asemenea, găsirea unor puncte comune cu tot ceea ce înseamnă o nouă cultură, o nouă istorie, etc. Limba este doar forma de exprimare a unei națiuni, fondată pe principii de funcționare și obiceiuri diferite. Scriitorul își asumă astfel o nouă identitate, pe care o va folosi în crearea unor noi personaje și situații. Se naște, de aceea, o dublă existență a scriitorului, de multe ori foarte diferită de cea inițială. Inevitabilele contrarietăți pot duce la alunecări spre nebunie, suicid, disperare, melancolie sau resemnare (a se vedea exemplele lui Hoffman, Celan, Fondane, Cioran, etc.).

O nouă limbă creează o nouă personalitate, o nouă identitate culturală pentru că emoțiile și gândurile, deși sunt universale, se transmit diferit de la o limbă la alta. În plus, în general,

[4] Constantin Noica, *Supărarea românească* în culegerea *Istoricitate şi eternitate,* Editura Capricorn, Bucureşti, 1989, p. 56
[5] Constantin Noica, comunicare intitulată *Despre veacurile culturii şi cultura românească*, colocviul Transylvania, Sibiu, 1984, document de lucru
[6] Constantin Noica, *Sentimentul românesc al fiinţei,* p. 11
[7] Constantin Noica, *Cumpătul vremii şi spiritul românesc,* în *Istoricitate şi eternitate*, p. 82
[8] Ibidem, p. 83
[9] Constantin Noica, *Sentimentul românesc al fiinţei,* p. 30

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)

scritorul exilat părăsește o țară mai puțin dezvoltată din punct de vedere economic pentru a se îndrepta spre o țară dezvoltată, ajungând astfel să se simtă mai degrabă tolerat decât acceptat. E adesea imposibil pentru scriitorul exilat să integreze pe deplin noile canoane, o altă istorie, alte experiențe, ștergându-le definitiv pe cele originare, rezultatul fiind un fel de literatură produsă în care scriitorul inserează de fapt informații native în contexte non-native.

Astfel, în cazul acestui tip aparte de scriitor, textele pe care acesta le produce în exil sunt dovada noii sale identități, jumătate nativă, jumătate achiziționată. Scriitorul se confruntă la început cu incapacitatea de a produce un gând coerent și noua lume pe care ar vrea să o descrie se dovedește a fi destul de restrictivă, lipsită de confortul limbii materne.

Această nouă producție, cu multiple fațete, integrează și viața personală a scriitorului exilat, capacitatea acestuia de a depăși trauma exilului, capacitatea de a insera experiențe personale într-un nou context politic și social, în scopul de a produce noi bucăți literare. La toate acestea se adaugă faptul că multe din experiențele personale se formează în interiorul unei culturi și îi sunt tipice, așadar este inutil de a fi transpuse într-o altă limbă, căci noul public ar putea să nu fi interesat să le cunoască. Trăirile iau forme diferite atunci când sunt exprimate într-o altă limbă. Ele ajung să se adaptaze la noua limbă și nu invers. Fără să insistăm aici asupra experiențelor lingvistice ale scriitorilor Eva Hoffman și Paul Celan, reținem doar trauma exilului redată de Hoffman în*Lost in Translation,* unde aceasta descrie felul în care a fost în cele din urmă asimilată culturii americane.

Ne vom opri, însă, la cazul filosofului româno-francez, Emil Cioran. Există numeroase diferențe între scrierile cioraniene publicate în limba română și cele publicate în limba franceză, căci, după cum declara Cioran de mai multe ori chiar, scrierile sale sunt autobiografice. A doua cauză a diferenței este dată de limba în care acestea au fost publicate. Dacă citim *Pe culmile disperării, Cartea amăgirilor, Schimbarea la față a României, Lacrimi și sfinți, Amurgul gândurilor* în limba în care au fost redactate, adică în limba română, diferențele sunt vizibile în comparație cu scrierile sale redactate în limba franceză. După cum însuși Cioran argumenta în interviul acordat lui Jean-François Duval, cărțile sale în limba română au fost scrise dintr-o suflare, fără ca măcar să le recitească, ca pe un fel de exercițiu de defulare. Lectorul simte că scrierile sale în limba română sunt spontane „Fiindcă româna e un amestec de slavă și latină, e o limbă extrem de elastică. Poți să faci ce vrei din ea, e o limbă necristalizată. Franceza în schimb e o limbă încremenită”[10]. Cioran numește chiar limba franceză o limbă „total sclerozată... ”, pe care s-a străduit să o învețe timp de zece ani. Dacă în limba română există posibilitatea de a exprima același lucru în mai multe feluri, franceza este în schimb foarte strictă și rigidă.

În *Lettre à un ami lointain,* adresată fostului său coleg de generație, Constantin Noica, și inclusă în *Histoire et utopie*, Cioran descrie relația sa cu „acest idiom de împrumut”[11] ca pe una de coșmar, căci „O sintaxă de o înțepeneală, de o demnitate cadaverică le încorsetează și le hotărăște un loc de unde nici Dumnezeu n-ar putea să le smulgă. Câtă cafea, câte țigări și câte dicționare mi-au trebuit ca să pot scrie o frază mai mult sau mai puțin corectă în această limbă inabordabilă, prea nobilă și prea distinsă pentru gustul meu !”[12] în comparație cu limba română căreia îi regretă „...mirosul de prospețime și putreziciune, amestecul de soare și bălegar, urâțenia nostalgică și superba neglijență”[13]. Același lucru îi declară și lui Fernando Savater, franceza fiind cămașa de forță, iar limba română o limbă sălbatică, care îmbată : „Când scriam în românește, nu-mi dădeam seama despre ceea ce scriam, scriam pur și simplu. Cuvintele nu erau atunci *independente* de mine. De îndată ce m-am apucat să scriu în

[10]*Convorbiri cu Cioran*, Humanitas, București, 2004, p. 38
[11] Emil Cioran, *Istorie și utopie*, Humanitas, București, 2002, p. 6
[12] Ibidem
[13] Ibidem

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)

franceză, toate cuvintele au devenit *conştiente*: le aveam în faţa mea, în exteriorul meu, în lăcaşurile lor, şi eu le culegeam: « Acuma tu, şi acum tu »"[14].

Stilul diferit al lui Cioran în scrierile redactate în limba română faţă de cele redactate în limba franceză provine şi din lecturile diferite cu care s-a hrănit în etape distincte ale vieţii sale, dar şi din crezurile politice de care s-a lăsat cucerit în etapa românească (e suficient să citim, de exemplu, *Schimbarea la faţă a României*). Stilul în cele cinci cărţi scrise în limba română este mai infantil, apar mai puţine comparaţii şi mai puţine surse subînţelese sau clar indicate, care abundă o dată cu trecerea la redactarea în limba franceză. Stilul românesc este vulcanic, este stilul unui om tânăr profund implicat în idealurile sale, mai puţin aşadar susţinut prin trimiteri la lecturi, ceea ce este de înţeles raportat la vârsta lui Cioran din momentul redactării textelor respective.

În scrierile sale româneşti întâlnim chintesenţa filosofiei sale experienţialiste, din care reţinem obsesiile pentru moarte, solitudine, suferinţă, un Cioran tânăr care se află în acelaşi timp sub influenţa lui Schopenhauer, a lui Şestov, a lui Nietzsche, foarte promovaţi la Universitatea din Bucureşti. „Vagile sale studii de filosofie", după cum le numeşte chiar Cioran, de la Universitatea din Bucureşti l-au împins însă şi spre descoperirea lui Spengler şi a lui Keyserling, lecturarea lui Spengler având o influenţă foarte mare asupra lui Cioran, ceea ce explică multe ingerinţe pe care le regăsim în texte precum *Schimbarea la faţă a României.* În ceea ce-l priveşte pe Keyserling, acesta vizitează România în 1927 şi consacră vizitei sale lungi pasaje în *Analiza spectrală a Europei.* Aici Keyserling dezvoltă ideea conform căreia viitorul României s-ar afla în acceptarea ortodoxiei bizantine, afirmaţie îndrăgită de către profesorul Nae Ionescu şi utilizată în argumentarea înclinaţiilor orientale ale poporului român.

Dacă scrierile franceze ale lui Cioran sunt dovada maturităţii intelectuale a acestuia, dar şi a învăţării stăpânirii insomniei şi a tuturor deviaţiilor mentale care decurg din aceasta, cele româneşti par o lamentaţie fără sfârşit a tuturor nenorocirilor sale, a stării de rău generale alimentată cu siguranţă de insomnia sa comorbidă[15] care durează timp de şapte ani. Odă morţii, tristeţii şi suferinţei, cărţile sale publicate în limba română sunt uneori chiar obositoare din cauza faptului că Cioran insistă asupra disperării sale până la epuizare. În cărţile scrise în limba franceză, obsesia maladivă a morţii, a suferinţei se face mai puţin simţită. Ideiile negative se nuanţează, poate şi din cauza faptului că insomnia sa se atenuează sau începe să o îmblânzească.

Cioran învaţă franceza copiind cărţi întregi pentru a-şi imprima bine în minte noua sa limbă. Îşi dă repede seama că franceza se judecă în termeni de „corect" sau „incorect". În timp ce cărţile scrise în limba nativă par mult mai poetice, graţie unei limbi române care este mai flexibilă, cele scrise în franceză se apropie mult mai mult de o construcţie romanescă, mai reflexivă, o construcţie care necesită organizarea şi respectarea unei structuri clare. Dacă aforismele au reprezentat dintotdeauna o constantă în cărţile lui Cioran, metaforele însă abundă în cele cinci cărţi scrise în limba română şi se răresc în cărţile scrise în limba franceză.

Dacă ar fi să facem o clasificare în interiorul cărţilor scrise de către Cioran în limba română, atunci noi găsim o diferenţă între, pe de o parte *Schimbarea la faţă a României* şi articolele sale politice, şi pe de altă parte, *Pe culmile disperării, Cartea amăgirilor, Lacrimi şi sfinţi, Amurgul gândurilor.* Este vorba de o diferenţă de stil: discursul său politic este clar, în timp ce cel ce ţine de filosofia experienţialistă este ambiguu, contradictoriu şi metaforic.

Dacă *Schimbarea la faţă a României* şi articolele sale politice stau mărturie a delirului său politic, celelalte patru cărţi şi un număr important de articole publicate în presa vremii ne arată portretul unui Cioran ros de disputele lungi cu Dumnezeu, cauzate poate tocmai de instalarea insomniei, şi de „profesia religioasă" a tatălui său, care i l-a adus pe Dumnezeu pe post de subiect de discuţie la fiecare masă şi nu numai. În ansamblu, tot ceea ce Cioran a scris

[14] *Convorbiri cu Cioran*, p. 24
[15] Termem medical pentru insomnia fără cauze precise şi durabile, pentru insomnia organică

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)

în limba nativă dovedește influența notabilă a mediului în care s-a născut, a profesorului Nae Ionescu, a experiențelor istorice pe care le-a trăit în România, a imaturității sale intelectuale într-un final. Cărțile sale românești sunt oglinda stării de rău pe care o experimenta la vremea respectivă, și pe care învăța să o cunoască mai bine studiind-o pe toate părțile și încercând să pactizeze cu aceasta.

Cioran reia în cărțile sale publicate în limba franceză aceleași teme pe care le-a dezbătut în limba nativă. Cu toate acestea, dacă în cărțile publicate în limba română există o continuitate tematică în cadrul aceleiași cărți, în cele scrise în limba franceză, autorul sare, între filele aceleiași scrieri, de la o temă la alta, uneori fără a respecta o idee principală de la un capitol la altul.

Cititorul francez a avut în cele din urmă acces la cărțile scrise în limba română de către Cioran, căci prietenul filosofului, Constantin Tacou, îl convinge pe acesta să le editeze în traducere franceză, ceea ce Cioran acceptă pe jumătate. Două cărți scrise în limba română de către Cioran îi pun probleme. Cel mai puțin l-ar fi deranjat totuși *Lacrimi și sfinți,* a cărui editare în limba română, pe cont propriu, l-a costat deja o dispută aprigă cu părinții, cartea de-a dreptul blasfemică fiind prost primită chiar de către colegii săi de generație, în frunte cu Mircea Eliade. În iunie 1985 îi dă însă acordul Sandei Stolojan de a o traduce în franceză, după ce renunță la pasaje întregi din *Lacrimi și sfinți.* Masacrul acestei cărți, și nu traducerea ei propriu-zisă în franceză, vede lumina zilei în 1986 la Editura l'Herne. Și astăzi doar această versiune incompletă este cunoscută publicului francez[16]. Însă cartea care îl îngrijorează cu adevărat pe Cioran este *Schimbarea la față a României,* a cărei reeditare la Humanitas în 1990 este revizuită de către însuși Cioran în vederea excluderii capitolului patru și cel mai incriminator, *Colectivism național*. Versiunea completă a cărții *Schimbarea la față a României,* fidelă celei de-a doua ediții publicată la Vremea în 1941, îi este oferită de către Cioran lui Raoul Șorban, intelectual român care îl vizitează pe filosof la Paris în noiembrie 1990. Această versiune completă este publicată în limba română la Criterion Publishing în 2002 și în limba franceză la Editura l'Herne de-abia în 2009. Ultimele modificări, aduse de către Cioran, apar în versiunea completă publicată la Editura l'Herne între paranteze pătrate. Așadar *Schimbarea la față a României* este editată pentru prima oară în limba franceză de-abia în anul 2009, adică la șaptezeci și trei de ani de la publicarea ei în limba română. În plus, prima ediție franceză este una completă.

Veșnicile scuze ale unui Cioran ajuns în Occident, fost simpatizant legionar, îl determină să-și numească cărțile scrise în limba română „cărțile preistorice ale unui nebun".

Atâta timp cât a fost în viață a refuzat ca Tacou să îi dedice un număr din *Cahier de l'Herne,* ceea se va întâmpla târziu, după moartea filosofului, în anul 2009.

În încheiere, ținem să precizăm că Cioran detesta să fie încadrat într-o școală filosofică, dar scrierile sale au toate ingredientele care dovedesc apartenența la școala filosofică a lui Nae Ionescu, deși ea nu a purtat numele de școală și nici elevii săi nu au considerat-o ca atare. De altfel, în interviul acordat lui Luis Jorge Jalfen, Cioran declară că nu se consideră un filosof, ci mai degrabă un gânditor, pe modelul lui Pascal, căci toate cărțile sale sunt autobiografice, suferințele și problemele sale constituind în realitate singurul material pentru tot ceea ce a scris. Refuzul filosofiei sistematice o moștenește Cioran de la Nae Ionescu, atât pentru profesor cât și pentru student filosofia fiind de fapt consecința unei experiențe personale, a sentimentelor primare generatoare a unei literaturi spontane, care i-a adesea forma aforismelor, a fragmentului, a metaforelor. Pentru Nae Ionescu, un filosof este *un pasionat de false probleme,* care nu ia lucrurile în serios.

Cioran rămâne elevul fidel al profesorului, grație componentei experimentale a școlii naeionesciene, școală care l-a lansat pe drumul cunoașterii „cu toată suferința pe care aceasta

[16] Pentru detaliile masacrului acestei cărți în traducere franceză vezi Mara Magda Maftei, *Un Cioran inédit. Pourquoi intrigue-t-il ?*, Yves Michalon Éditeur,Fauves Éditions (groupe de presse l'Harmattan), Paris, 2016

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)

i-a provocat-o sufletului" după cum o dovedește și dedicația pe care Cioran i-a scris-o profesorului pe exemplarul oferit din *Schimbarea la față a României* pe data de 20 decembrie 1936.

Însă, după cum îi mărturisea în scris unui Nicolae Steinhardt trecut prin experiența închisorii comuniste, tristețea lui nu se „datora" exclusiv ingerării filosofiei școlii naeionesciene sau a lecturilor sale, ci unei moșteniri pe linie maternă, la care se adaugă contextul istoric în care a trăit ca adolescent sau copil. Părinții săi au suferit din cauza represiunilor ocupanților austro-ungari, refugiindu-se apoi în rugăciune. Cei trei copii ai protopopului Emilian Cioran s-au dovedit a fi fragili. Ulterior, detenția de șapte ani a lui Aurel Cioran nu l-a ajutat pe acesta în combaterea anxietății ereditare. Sora lui Cioran și a lui Aurel, Virginia, a fost și ea arestată și deportată la Canalul Dunărea – Marea Neagră, rămânând aici timp de patru ani fără a fi judecată. Cioran este singurul care își găsește un remediu apelând la terapia prin scris grație căreia supraviețuiește la propriu crizelor depresive. Gândurile sale iau forme scurte, aforistice. In același timp, lipsa somnului de care Cioran se plânge tot timpul, nu putea produce o literatură structurată.

În această lucrare, am adus în discuție existența a două tipuri de exil : în interiorul țării de origine și în exteriorul acesteia. Exilul în interiorul țării de origine este, în general, un fenomen care se produce în condițiile unui regim totalitar, cu care scriitorul trebuie să găsească o formă de pactizare (există scriitori colaboraționiști, scriitori care apelează la un fel de codificare a operei în scopul de a scăpa cenzurii, scriitori care mimează colaborarea dându-și seama că revolta în fața omului limitat este inutilă). Exilul în exteriorul țării de origine presupune renunțarea la limba maternă și adoptarea unei alte limbi. O aventură lingvistică înseamnă însă o integrare culturală care duce până la modificarea emoțiilor și în consecință a stilului autorului. Dacă pentru a exemplifica exilul în interiorul țării de origine am făcut referință la Nicolae Steinhardt și la Constantin Noica, pentru exilul în exteriorul țării de origine m-am oprit la diferențele dintre scrierile lui Emil Cioran în limba română și cele în limba franceză.

BIBLIOGRAPHY

Cioran, E., *Istorie și utopie*, Humanitas, București, 2002

Convorbiri cu Cioran, Humanitas, București, 2004

Maftei, M.M., *Un Cioran inédit. Pourquoi intrigue-t-il ?*, Yves Michalon Éditeur, Fauves Éditions, Paris, 2016

Noica, C., *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Eminescu, Bucureşti, 1987

Noica, C., *Istoricitate şi eternitate*, Capricorn, Bucureşti, 1989

Noica, C., *Sentimentul românesc al fiinţei*, Humanitas, Bucureşti, 1996

Noica, C., *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, Humanitas, București, 2008

Roatiș, F. (ed.), *Nicolae Steinhardt în interviuri și corespondență. Caietele de la Rohia*, volum 3, Helvetica, Baia Mare, 2001

Steinhardt, N., *Jurnalul fericirii*, Dacia, Cluj-Napoca, 199

BDD-A27425 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:51 UTC)